

EUGENIUSZ GOSTOMSKI, BŁAŻEJ LEPCZYŃSKI

egostomski@wp.pl, blazej.lepczynski@gmail.com

*Analiza porównawcza unii kredytowych
w państwach bałtyckich*

Comparative Analysis of Credit Unions in the Baltic States

Słowa kluczowe: unie kredytowe; analiza porównawcza; państwa bałtyckie

Keywords: credit unions; comparative analysis; the Baltic states

Kod JEL: G23; G21; N20

Wstęp

Unie kredytowe stanowią na świecie ważne ogniwo spółdzielczego sektora finansowego. Ich rola zasadniczo sprowadza się do mobilizowania oszczędności gospodarstw domowych w lokalnych społecznościach oraz udzielania pożyczek w oparciu o pozyskane środki finansowe. Koncentrując swoją działalność na obszarach mniej zurbanizowanych, unie kredytowe przeciwdziałają wykluczeniu finansowemu.

W krajach bałtyckich unie kredytowe rozwijają się od lat 90. XX w. Ich znaczenie w systemach finansowych tych krajów jest jednak ciągle niewielkie. Podjęte badanie miało na celu identyfikację najistotniejszych podobieństw i różnic między systemami unii kredytowych w państwach bałtyckich oraz wyjaśnienie przyczyn ich niskiego rozwoju i znaczenia.

Artykuł składa się z dwóch części. W pierwszej dokonano przeglądu literatury poświęconej problematyce unii kredytowych w badanych krajach. W drugiej zaś

przeprowadzono analizę porównawczą systemów unii kredytowych w państwach bałtyckich z uwzględnieniem uwarunkowań prawnych, struktur funkcjonowania, tendencji rozwojowych, nadzoru nad uniami kredytowymi oraz wyników finansowych. Badaniami objęto lata 2010–2017.

1. Przegląd literatury dotyczącej unii kredytowych w państwach bałtyckich

Światowa Rada Związków Kredytowych określa unie kredytowe jako „kontrolowane przez swoich członków w sposób demokratyczny finansowe spółdzielnie, działające w celu maksymalizacji korzyści ekonomicznych dla swoich członków poprzez świadczenie usług finansowych po konkurencyjnych i uczciwych stawkach” [WOCCU]. Literatura anglojęzyczna dotycząca unii kredytowych w krajach bałtyckich jest skromna, co można wytłumaczyć niewielką rolą tych instytucji w systemach finansowych badanych krajów.

Stosunkowo najwięcej publikacji odnosi się do litewskiego sektora unii kredytowych [Levišauskaitė, Kaupelytė, 2003; Igarytė, Ramanauskas, 2011; Jasevičienė, Kėdaitis, Vidzbelytė, 2014; Liutvinskienė, Meskauskaite-Cilliers, 2016; Dubauskas, 2012]. Wymienione prace dotyczą aspektów teoretycznych związanych z działalnością unii kredytowych, stanu i perspektyw rozwoju unii kredytowych oraz zmian w wynikach finansowych. W odniesieniu do litewskich unii kredytowych badano również czynniki ich wyboru [Jasevičienė, Kėdaitis, Vidzbelytė, 2014]. Stwierdzono, że istotne znaczenie przy wyborze unii kredytowych mają: lokalny charakter unii kredytowych, ich dobra reputacja i atrakcyjne oprocentowanie lokat. Rozwój unii na Litwie i wzrost ich popularności są związane również z oferowaniem wysokiego oprocentowania depozytów na tle konkurencji, co jednocześnie zmusza do prowadzenia bardziej ryzykownej akcji kredytowej. Račkauskas i Levišauskaitė [2013] przeprowadzili badanie dotyczące wpływu regulacji ostrożnościowych na wyniki litewskich unii kredytowych. Wynika z nich, że regulacje mogą wpływać na wybór konserwatywnej strategii rozwoju. Warto też uwzględnić pracę porównującą litewskie i irlandzkie unie kredytowe [Kaupelytė, McCarthy, 2006]. Badanie porównawcze było skoncentrowane na aspektach związanych z zarządzaniem ryzykiem w uniach kredytowych. W jednym z wniosków z tego badania wskazano, że zarządzanie ryzykiem jest silnie powiązane z etapem rozwoju unii kredytowych.

Zdecydowanie skromniejsza jest literatura dotycząca unii kredytowych w Estonii i na Łotwie. W piśmiennictwie anglojęzycznym można znaleźć dwie prace poświęcone uniom kredytowym w Estonii [Roos, Ūn, 2016; Tafenau, 2015]. Roos i Ūn, w ramach pracy zbiorowej poświęconej systemom bankowości spółdzielczej i unii kredytowych w 23 państwach UE [Karafolas (ed.), 2016], przedstawili ewolucję estońskich unii kredytowych, natomiast Tafenau porównał unie z estońskimi bankami komercyjnymi.

W przypadku literatury dotyczącej łotewskich unii kredytowych warto zwrócić uwagę na prace Mavrenko [2011, 2016]. Autorka skoncentrowała się na roli unii

kredytowych w mikrofinansowaniu, podkreślając, że unie kredytowe są najlepszą opcją dla rozwoju mikrofinansowania na Łotwie [Mavrenko, 2011, s. 97].

Z analiz porównawczych unii kredytowych w państwach bałtyckich można przytoczyć pracę Mazurek [2016], stanowiącą studium porównawcze unii kredytowych na Litwie i Łotwie. W analizie porównawczej uwzględniono zmiany w liczbie unii kredytowych, dynamikę depozytów i kredytów oraz sytuację finansową unii kredytowych. Z badań wynika, że zdecydowanym liderem w krajach bałtyckich pod względem rozwoju są litewskie unie kredytowe. W badaniach zwrócono uwagę także na niewystarczającą kontrolę stosowaną wobec pojawiających się zagrożeń w litewskich uniach kredytowych.

Tematykę systemów finansowych w krajach bałtyckich poruszano również w literaturze polskiej. Prace dotyczą rozwoju poszczególnych sektorów bankowych krajów bałtyckich [Cichy, 2016] oraz ich transformacji [Markiewicz, 2011]. W ostatnich latach powstała też kompleksowa praca poświęcona systemom finansowym krajów bałtyckich [Golawska-Witkowska, Mazurek-Krasodomska, Rzeczycka, 2015]. Nie ma natomiast piśmiennictwa poświęconego uniom kredytowym.

2. Systemy unii kredytowych w państwach bałtyckich

2.1. Unie kredytowe na Litwie

Najlepiej rozwiniętym systemem unii kredytowych dysponuje Litwa. W 1995 r. unie kredytowe zapoczątkowały tam nowy etap rozwoju spółdzielczości kredytowej, która w tym kraju ma prawie 150-letnią historię, ale jej rozwój został przerwany przez II wojnę światową i powojenne rządy komunistyczne. Litewska spółdzielczość kredytowa została wskrzeszona dzięki pomocy finansowej rządów USA i Kanady oraz wsparciu technicznemu organizacji międzynarodowych zrzeszających unie kredytowe i Litwinów mieszkających w Kanadzie [Jasevičienė, Kėdaitis, Vidzbelytė, 2014, s. 118]. Z tego powodu unie kredytowe na Litwie nawiązują do kanadyjskiego modelu unii kredytowej Desjardinsa. Podstawą prawną ich funkcjonowania jest ustawa z 1995 r., która w 2000 r. została dostosowana do prawa unijnego.

Początkowo unie kredytowe na Litwie mogły być tworzone wyłącznie przez osoby fizyczne. Zgodnie z litewską ustawą unie kredytową mogło utworzyć co najmniej 50 członków połączonych więzią o charakterze zawodowym bądź organizacyjnym. Jednak od czasu znowelizowania w 2000 r. ustawy o uniach kredytowych członkiem unii kredytowej mogą być też mające osobowość prawną małe firmy należące do członków danej unii (zatrudniające nie więcej niż 49 pracowników), które nabyły przynajmniej jeden udział o wartości 290 euro. Jednocześnie obniżono wysokość udziału dla osób fizycznych do kwoty 29 euro [Liutvinskienė, Meskauskaite-Cilliers, 2016, s. 328–330].

W następnych latach na Litwie dokonano kilku kolejnych nowelizacji ustawy regulującej funkcjonowanie unii kredytowych, ostatnia odbyła się w 2014 r. Obec-

nie obowiązują następujące istotne regulacje prawne dotyczące unii kredytowych [Liutvinskienė, Meskauskaitė-Cilliers, 2016, s. 331–332]:

1. Unie kredytowe mogą być tworzone nie tylko na bazie terytorialnej (tzn. w oparciu o pochodzenie z danej gminy i gmin do niej przyległych), ale również na podstawie kryterium zatrudnienia członków w jednym zakładzie pracy lub przynależności do tego samego związku zawodowego.
2. Członkami unii kredytowej mogą być niektóre osoby prawne, w tym także przedsiębiorstwa o średniej wielkości.
3. Minimalna liczba członków to 150.
4. Wartość jednego udziału zarówno osoby fizycznej, jak i osoby prawnej wynosi 30 euro.
5. Minimalny kapitał własny unii kredytowej został określony na poziomie 85 tys. euro lub 350 tys. euro, w zależności od zakresu prowadzonej działalności.
6. Maksymalna pożyczka dla jednego podmiotu nie może przekroczyć 25% kapitału własnego unii kredytowej.
7. Osoby sprawujące funkcje kierownicze w unii kredytowej muszą spełniać określone wymogi w zakresie kwalifikacji.
8. Unie kredytowe o sumie bilansowej wyższej niż 2,9 mln euro muszą wprowadzić audyt wewnętrzny i zewnętrzny, a instytucje, których wartość aktywów jest większa niż 15 mln euro, muszą ustanowić menedżera ds. ryzyka.
9. Unia ma prawo udzielać kredytów wyłącznie swoim członkom, ale depozyty może przyjmować także od osób niebędących członkami i świadczyć im inne usługi (np. w zakresie płatności czy wymiany walut).

Utworzenie unii kredytowej wymaga uzyskania licencji od Banku Litwy, który również sprawuje nad nimi nadzór. Unie mają status instytucji kredytowych i są włączone do państwowego systemu gwarantowania depozytów [Liutvinskienė, 2014, s. 2]. Z tego powodu muszą odprowadzać składkę ubezpieczeniową w wysokości 0,2% swoich aktywów. Unie kredytowe płacą podatek dochodowy w wysokości 9%. Są to instytucje non-profit, ponieważ ich celem nie jest osiąganie jak najwyższych zysków, lecz zaspokajanie podstawowych potrzeb finansowych członków poprzez zapewnienie im dostępu do podstawowych produktów finansowych: godziwie oprocentowanych depozytów, niezbyt wysoko oprocentowanych pożyczek oraz usług rozliczeniowych. Wypracowany zysk przeznaczają się zasadniczo na powiększanie funduszy własnych.

W 1997 r. powstał Związek Litewskich Unii Kredytowych (*Association of Lithuanian Credit Unions* – ALCU), który jest reprezentantem interesów i organizacją lobbującą unii kredytowych na płaszczyźnie państwowej.

W 2001 r. 28 unii kredytowych, przy wsparciu kapitałowym rządu litewskiego, powołało do życia wspólną instytucję finansową w postaci Litewskiej Centralnej Unii Kredytowej (*Lithuanian Central Credit Union* – LCCU), która uzyskała licencję bankową. LCCU funkcjonuje na podstawie prawa spółdzielczego, a więc obowiązuje w niej zasada „jeden członek – jeden głos”. Jej członkami są lokalne unie kredytowe, ale przynależność do LCCU do stycznia 2018 r. nie była obowiązkowa.

Głównym zadaniem LCCU jest finansowe i logistyczne wspieranie lokalnych unii kredytowych, które są stosunkowo małymi i słabymi ekonomicznie podmiotami, a do czasu utworzenia tej instytucji były wspierane przez organizacje międzynarodowe. Jej funkcje można porównać z funkcjami polskiej Kasy Krajowej SKOK na rzecz spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych [*Lithuania...*, 2017, s. 12]:

- jest centralą rozliczeniową dla litewskich unii kredytowych,
- zarządza dwoma funduszami tworzonymi z wpłat członkowskich: funduszem stabilizacyjnym i funduszem płynności, które zwiększają bezpieczeństwo funkcjonowania litewskich unii kredytowych,
- tworzy nowe produkty i procedury dla unii kredytowych, pomaga im w bieżącym zarządzaniu płynnością finansową i doradza w sprawach prawnych i marketingowych,
- sprawuje funkcje nadzorcze i kontrolne nad lokalnymi uniami kredytowymi,
- ustala wytyczne dla działalności depozytowej, finansowej i rozliczeniowej unii kredytowych,
- przekazuje niezbędne informacje do Banku Litwy na temat operacji realizowanych przez litewskie unie kredytowe,
- przygotowuje materiały na szkolenia oraz organizuje kursy i seminaria dla pracowników i działaczy lokalnych unii kredytowych, tworzy telewizyjne i radiowe programy edukacyjne oraz publikuje artykuły w gazetach i czasopismach na temat ruchu unii kredytowych.

Litewskie unie kredytowe rozwijały się w sposób nierównomierny. Wysoką dynamikę rozwoju obserwowaliśmy w pierwszej dekadzie XXI w., kiedy bardzo dynamicznie wzrastała wartość aktywów, depozytów i udzielanych pożyczek. Osłabienie dynamiki rozwojowej nastąpiło po 2010 r. Pojawiły się problemy z jakością aktywów i nasiliło się zjawisko bankructw unii kredytowych. Wymusiło to reformę, której celem było wzmocnienie bezpieczeństwa finansowego litewskiego systemu unii kredytowych. Od początku 2018 r. unie kredytowe muszą funkcjonować w ramach jednej z dwóch centralnych unii kredytowych (obok LCCU pojawiła się druga instytucja centralna – UCCU). Część unii wybrało inną ścieżkę rozwoju i uzyskała zgodę na restrukturyzację, tak by spełnić wszystkie wymogi stawiane bankom [*Review of the Activities...*, 2018, s. 1]. Na koniec 2017 r. do LCCU należało 50 unii kredytowych, natomiast do UCCU – 11 [*Review of the Activities...*, 2017, s. 1]. Ogółem na rynku działało 68 podmiotów [*Review of the Activities...*, 2018, s. 1].

Na koniec 2017 r. liczba członków w litewskich uniach kredytowych wynosiła 160,9 tys. członków (głównie osób fizycznych) [*Review of the Activities...*, 2018, s. 1]. Unie kredytowe na Litwie cechowały się wysokim wskaźnikiem adekwatności kapitałowej, który wyniósł 18,6%, przy wymogu na poziomie 13% [*Review of the Activities...*, 2018, s. 3]. W 2017 r. wynik całego sektora unii kredytowych był dodatni, jednak część unii poniosła straty głównie z powodu złego zarządzania ryzykiem kredytowym [*Review of the Activities...*, 2018, s. 2]. Najwyższe dochody litewskie unie kredytowe osiągają z tytułu marży kredytowej (aż 76%), a na drugim miejscu plasują

się dochody z tytułu pobieranych od klientów opłat i prowizji [*Quarterly result of credit unions...*, 2017].

Jakość portfela kredytowego w uniiach kredytowych jest znacznie gorsza niż w bankach komercyjnych. Zarządzony przez litewski bank centralny audyt portfeli kredytowych unii kredytowych skłonił do podjęcia działań restrukturyzacyjnych polegających na konieczności przyłączenia się poszczególnych unii kredytowych do jednej z dwóch kas centralnych lub przekształcenia w bank [*Quarterly result of credit unions...*, 2017].

Porównując dane statystyczne za rok 2017 z danymi dotyczącymi rozwoju unii kredytowych w latach 2010–2015 (tab. 1), można zauważyć stały postęp w ich rozwoju.

Tab. 1. Unie kredytowe na Litwie w latach 2010–2015

Wyszczególnienie	2010	2011	2012	2013	2015
Liczba unii kredytowych	61	62	63	63	63
Liczba członków	112 608	124 383	135 920	142 603	142 603
Aktywa (mln USD)	454,0	537,3	646,3	655,3	655,3
Depozyty (mln USD)	378,6	512,3	605,3	625,9	553,7
Pożyczki (mln USD)	256,9	307,5	358,4	377,5	377,5
Kapitał rezerwowy (mln USD)	3,3	2,8	66,3	69,6	69,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: [*World Council of Credit Unions. Statistical Report, 2010–2015*].

Litewskie unie kredytowe są nieduże pod względem posiadanych aktywów, zatrudnienia i liczby posiadanych placówek. Obsługują głównie osoby prywatne, a udział podmiotów korporacyjnych w portfelu ich klientów jest bardzo ograniczony. Oferta unii kredytowych systematycznie się zwiększa i w zakresie bankowości detalicznej nie ustępuje ofercie bankowej.

Unie kredytowe są najbardziej aktywne w małych miastach i na terenach wiejskich, którymi – ze względu na niskie dochody mieszkańców i niski stopień aktywności gospodarczej – nie są zainteresowane banki komercyjne, a banków spółdzielczych na Litwie nie ma. Dzięki uniom kredytowym ludność wsi i miasteczek nie jest więc wykluczona z rynku usług bankowych, a tam, gdzie funkcjonują także banki komercyjne, konstrukcja produktów unii kredytowych i ceny usług są lepiej dostosowane do potrzeb i możliwości ludzi o niskich dochodach.

Ze względu na relatywnie dużą rolę rolnictwa w gospodarce narodowej Litwy, unie kredytowe mają dobre perspektywy rozwoju, szczególnie na terenach rolniczych. Unie kredytowe na Litwie są strategicznym partnerem finansowym rolników (szacuje się, że ich udział w rynku kredytów rolniczych wynosi 20–25%) [Liutvin-skienė, Meskauskaitė-Cilliers, 2016, s. 338].

2.2. Unie kredytowe w Estonii

Spółdzielczość kredytowa w Estonii, do której obecnie nawiązują unie kredytowe w tym kraju, zrodziła się na początku XX w. Wzorowała się na niemieckich kasach oszczędnościowo-kredytowych Raiffeisena. Pierwszą tego rodzaju kasę utworzyli

w 1902 r., w drugim co do wielkości mieście estońskim Tartu, mieszkańcy pochodzenia niemieckiego. Spółdzielczość bankowa rozwijała się bardzo dynamicznie w niepodległej Estonii w latach 1920–1939, osiągając pod koniec tego okresu 52% udziału w rynku usług bankowych [Roos, Óun, 2016]. Działo wtedy w Estonii 189 spółdzielni kredytowych, które liczyły prawie 80 tys. członków [Roos, Óun, 2016, s. 283]. Po zajęciu Estonii przez ZSRR zostały one zlikwidowane.

Odbudowa spółdzielczości bankowej, z wydatną pomocą estońskich unii kredytowych w Kanadzie i USA, rozpoczęła się po zapoczątkowaniu w Estonii transformacji politycznej i gospodarczej na początku lat 90. XX w. W 1992 r. utworzono tam pierwszą unię kredytową – *Leile Credit Union*. W 1999 r. 9 estońskich unii kredytowych utworzyło *Estonian Union of Credit Cooperatives*. Liczba funkcjonujących w Estonii unii kredytowych zmieniała się, ponieważ kilka spółdzielni upadło lub zostało zlikwidowanych i tworzone były nowe spółdzielnie kredytowe. Pod koniec 2016 r. w Estonii funkcjonowało 20 unii kredytowych, które liczyły 9,6 tys. członków. Ich aktywa na koniec 2016 r. wynosiły 91 mln USD, depozyty – 84 mln USD, a zobowiązania z tytułu udzielonych kredytów – 72 mln USD (tab. 2).

Tab. 2. Estońskie unie kredytowe w latach 2010–2016

Wyszczególnienie	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Liczba unii kredytowych	19	20	21	20	22	21	20
Liczba członków	3 141	3 429	4 060	4 549	5 627	7 689	9 613
Aktywa (mln USD)	14,8	14,1	18,1	26,1	39,5	98,5	91,1
Depozyty (mln USD)	6,5	6,6	11,0	20,3	34,4	61,0	84,0
Pożyczki (mln USD)	10,4	10,4	12,7	18,7	29,6	51,5	72,2
Kapitał rezerwowy (mln USD)	2,0	2,4	3,7	3,2	2,7	2,6	2,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: [World Council of Credit Unions. *Statistical Reports*, 2010–2016].

Estońskie unie kredytowe są małymi instytucjami finansowymi. Największa z nich – *Tartu Credit Union*, która w obecnej formie istnieje od 2006 r. – na początku 2017 r. liczyła 2800 członków (wzrost o 1700 członków w porównaniu z 2013 r.). Do stosunkowo dużych unii kredytowych zaliczają się także *Põlvamaa Credit Union* i *Kambja Credit Union*. Jednak większość unii kredytowych w Estonii stanowią podmioty mające mniej niż 200 członków, dysponujące aktywami o wartości mniejszej niż 1 mln euro. Udział wszystkich unii kredytowych w rynku bankowym, choć powoli się zwiększa, ciągle jeszcze jest bardzo ograniczony.

Estońskie unie kredytowe w sensie prawnym nie są bankami i podlegają regulacjom specjalnej ustawy. Opierają się one na swoich członkach, którzy są ich właścicielami oraz wyłącznymi klientami. Zgodnie z przepisami prawnymi unie kredytowe mogą powstawać na zasadzie terytorialności, wspólnego zawodu lub interesu ekonomicznego [*Savings and Loan Associations...*, 1999]. Więcej jest unii kredytowych o charakterze terytorialnym. Ich członkami mogą być osoby prywatne i przedsiębiorcy z danej jednostki terytorialnej i sąsiadującego z nią obszaru

(w praktyce – z całej Estonii). Natomiast członkami unii utworzonej w celu realizacji wspólnego celu gospodarczego zgodnie z prawem może być maksymalnie 1000 osób.

Unie kredytowe oferują podstawowe produkty bankowe dla ludności i przedsiębiorstw. Tafenau [2015] zwraca jednak uwagę, że dla osób, które chciałyby korzystać z pełnej palety usług bankowych, unie kredytowe mogą nie być dobrą alternatywą w stosunku do banków komercyjnych, choćby z uwagi na ograniczenia dotyczące oferowania usług płatniczych.

W Estonii rozwój unii kredytowych utrudnia skomplikowana procedura ich tworzenia. Unię kredytową może założyć minimum 25 członków, a kapitał udziałowy nie może być niższy niż 31 950 euro i musi być opłacony w gotówce. Sporo miejsca poświęca się w przepisach kwestiom bezpieczeństwa unii. Unie mają obowiązek odprowadzania 5% depozytów swoich członków na rachunek w instytucji kredytowej i utrzymywać te środki w formie depozytu bieżącego [*Savings and Loan Associations...*, 1999]. Unie muszą również przestrzegać ograniczeń prawnych w działalności kredytowej.

Unie kredytowe mogą utworzyć bank spółdzielczy, pełniący funkcję banku centralnego unii kredytowych, ale wymagany jest przy tym kapitał założycielski o wartości co najmniej 5 mln euro, czyli tyle, co przy zakładaniu banku komercyjnego.

Unie kredytowe w Estonii ciągle znajdują się we wstępnej fazie rozwoju. Ich ekspansję hamuje kilka czynników [Roos, Öun, 2016, s. 286]:

- brak gwarancji państwowych dla depozytów klientów zgromadzonych w uniach kredytowych,
- konieczność trzymania przez unie kredytowe zasobów finansowych w krajowym banku komercyjnym, co naraża je na utratę pieniędzy w przypadku upadłości takiego banku, podczas gdy banki komercyjne mogą swoje wolne środki deponować w banku centralnym,
- konieczność zapłacenia podatku dochodowego z tytułu odsetek od depozytów w uniach kredytowych, podczas gdy odsetki od depozytów w bankach komercyjnych nie podlegają opodatkowaniu,
- zapóźnienie technologiczne unii kredytowych w porównaniu z bankami komercyjnymi, uniemożliwiające ich klientom korzystanie z najnowszych rozwiązań technologicznych w zakresie bankowości internetowej czy mobilnej.

Unie kredytowe w Estonii cechują się wysoką dynamiką zarówno w zakresie pozyskiwania nowych członków, jak i wielkości obrotów. Rośnie ich udział w finansowaniu lokalnych przedsięwzięć gospodarczych. Cieszą się coraz większym zaufaniem swoich klientów, chociaż środki w nich zdeponowane nie są gwarantowane przez państwo. O wysokim bezpieczeństwie unii kredytowych świadczy znacznie korzystniejsza niż w bankach komercyjnych relacja kapitałów własnych do depozytów.

2.3. Unie kredytowe na Łotwie

Funkcjonowanie unii kredytowych na Łotwie opiera się na specjalnej ustawie o uniach kredytowych z 2001 r. Zgodnie z definicją prawną unie kredytowe mają charakter instytucji o zmiennej liczbie członków i kapitału, a ich działalność koncentruje się na przyjmowaniu depozytów, udzielaniu pożyczek członkom i dokonywaniu płatności [Credit Union Law, Chapter 1, Section 2, 2001]. Unie kredytowe są osobami prawnymi, instytucjami licencjonowanymi oraz nadzorowanymi przez łotewski nadzór nad rynkiem finansowym. „Podstawową funkcją unii kredytowej jest rozwijanie zdolności jej członków do wspólnego działania, aby w oparciu o wzajemną pomoc i zasady samorządności oraz poprzez promowanie oszczędności stworzyć zasoby kredytowe w celu zaspokajania osobistych, ekonomicznych i codziennych potrzeb członków [...]” [Credit Union Law, Chapter 1, Section 2, 2001]. Członkostwo w łotewskich uniach kredytowych może być ustanowione w oparciu o przynależność terytorialną, zasadę zatrudnienia i jedności interesów (np. wszyscy członkowie unii kredytowej są członkami związku zawodowego) [Mavrenko, 2013, s. 45].

Działalność łotewskich unii kredytowych była skoncentrowana głównie na obszarach wiejskich i małych miastach. Łotewskie unie kredytowe wypełniają w ten sposób lukę rynkową, oferując usługi mniej zamożnym klientom, co ogranicza zjawisko wykluczenia finansowego [Mavrenko, 2016, s. 325]. W ostatnich latach zauważalnym problemem unii kredytowych na Łotwie stała się konkurencja ze strony instytucji pozabankowych (np. firm oferujących tzw. pożyczki „chwilówki”) [Credit unions see rise..., 2015].

Unie kredytowe na Łotwie odrodziły się w 1995 r., po przerwie związanej z przyłączeniem Łotwy do Związku Radzieckiego. Początkowo rozwijały się intensywnie, jednak w ostatnich kilku latach nastąpiło ograniczenie ich aktywności, na co duży wpływ miał globalny kryzys finansowo-gospodarczy, który silnie dotknął gospodarkę łotewską.

Z informacji zawartych w tab. 3 wynika, że liczba unii kredytowych nieznacznie spadła w latach 2010–2015. Liczba członków wyniosła na koniec 2015 r. niecałe 26 tys. osób, co wskazuje na skrajnie niską popularność unii kredytowych. Wartość wskaźnika penetracji¹ według obliczeń WOCCU spadła między 2010 a 2016 r. z 1,7% do 1,3%.

Aktywa ukształtowały się na koniec 2015 r. na poziomie 25 mln dolarów. W ich strukturze ważną rolę odgrywają pożyczki, które stanowią ponad 70% ogółu aktywów. Działalność unii kredytowych jest finansowana zebranych od klientów depozytami. Tak jak na Litwie i w Estonii, łotewskie unie wykazywały w badanych latach nadwyżkę depozytów nad pożyczkami.

¹ Jest to iloraz członków unii kredytowych do osób w wieku 15–64 lat. Wskaźnik ten jest prezentowany w raportach statystycznych *World Council of Credit Unions*.

Tab. 3. Łotewskie unie kredytowe w latach 2010–2015

Wyszczególnienie	2010	2011	2013	2015	Zmiana 2010–2015
Liczba unii kredytowych	34	31	31	31	-3,0%
Liczba członków	25 540	26 000	25 788	25 788	1,0%
Aktywa (mln USD)	21,9	26,4	27,5	24,8	13,2%
Depozyty (mln USD)	18,2	22,5	24,4	22,0	20,9%
Pożyczki (mln USD)	16,1	19,8	19,7	17,7	9,9%
Kapitał rezerwowy (mln USD)	1,0	1,3	5,3	4,8	380,0%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: [World Council of Credit Unions. Statistical Report, 2010–2015].

Kondycja finansowa łotewskich unii kredytowych pozostaje na wysokim poziomie. Świadczą o tym przedstawione w tab. 4 wskaźniki rentowności aktywów, kapitałów oraz współczynnik wypłacalności.

Tab. 4. ROE, ROA i poziom adekwatności kapitałowej w łotewskich uniach kredytowych w latach 2010–2017

Wskaźniki finansowe	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
ROE	10,8	13,6	5,8	8,1	7,6	9,1	8,4	7,4
ROA	2,2	2,8	1,2	1,7	1,5	1,7	1,6	1,6
Adekwatność kapitałowa	19,9	20,1	20,1	21,3	20,6	19,6	22	22,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych komisji nadzorującej sektor finansowy na Łotwie: [World Council of Credit Unions. Statistical Reports, 2010–2016].

Reasumując, należy stwierdzić, iż pomimo sprzyjających regulacji prawnych unie kredytowe nie odgrywają większej roli w łotewskim systemie finansowym i trudno oczekiwać, żeby ta sytuacja w najbliższych kilku latach uległa diametralnej zmianie, ponieważ relacja aktywów łotewskich unii kredytowych do aktywów łotewskiego sektora bankowego znajduje się na poziomie 0,1% [Latvia..., 2016, s. 13].

2.4. Wyniki analizy porównawczej unii kredytowych w krajach bałtyckich

W celu identyfikacji podobieństw i różnic między systemami unii kredytowych w krajach bałtyckich (tab. 5) oraz ustalenia najważniejszych przyczyn niskiego poziomu ich rozwoju wykorzystano metodę analizy porównawczej. W przeprowadzonym badaniu zastosowano następujące kryteria porównawcze: rozwiązania prawne, status unii kredytowych, obszar działania, profil działalności, stadium rozwoju, licencjonowanie i nadzór nad uniami oraz wielkość sektora. Porównań dokonano również w odniesieniu do sytuacji finansowej unii kredytowych w aspekcie efektywności i adekwatności kapitałowej.

Z przeprowadzonej analizy porównawczej wynikają następujące wnioski:

1. Unie kredytowe w krajach bałtyckich są instytucjami regulowanymi w oparciu o specjalne ustawy i mają status instytucji pozabankowych.
2. W przypadku Litwy i Łotwy wymagana jest licencja na prowadzenie unii kredytowych, natomiast nie ma takiego wymogu w przypadku Estonii.

Tab. 5. Podobieństwa i różnice między systemami unii kredytowych w krajach bałtyckich

Kryterium porównawcze	Litwa	Estonia	Łotwa
Obszar działania	Tereny wiejskie, mniejsze miasta	Ograniczona rola na obszarach wiejskich i w mniejszych miastach	Tereny wiejskie, mniejsze miasta
Rozwiązania prawne i status unii kredytowych	Status instytucji kredytowej w oparciu o specjalną ustawę	Instytucja pozabankowa, specjalna ustawa	Instytucja pozabankowa, specjalna ustawa
Profil działalności	Działalność depozytowo-kredytowa	Działalność depozytowo-kredytowa	Działalność depozytowo-kredytowa
Licencja	Tak	Nie	Tak
Nadzór	Unie nadzorowane przez Bank Litwy	Nie	Unie nadzorowane przez instytucję nadzorczą
Liczba członków jako procent ludności	5,5 (2017)	0,7 (2016)	1,3 (2015)
Stadium rozwoju	Restrukturyzacja sektora, uporządkowanie systemu	Relatywnie wysoka dynamika rozwoju	Stagnacja
Poziom wskaźnika rentowności aktywów w % (dane na koniec 2017 r.)	0,32	bd.	1,6
Adekwatność kapitałowa w % (dane na koniec 2017 r.)	18,6	bd.	22,8

Liczba członków jako procent ludności – dla Litwy obliczenia własne na podstawie danych Banku Litwy i Eurostatu; Estonia, Łotwa – dane WOCCU (*Statistical Report*, 2016); ROA – obliczenia własne na podstawie danych z Banku Litwy; dla Łotwy – źródło jak w tab. 4; adekwatność kapitałowa: dla Litwy – Bank Litwy, dla Łotwy – źródło jak w tab. 4.

Źródło: opracowanie własne.

- Spółdzielczość w dziedzinie usług finansowych jest w badanych krajach relatywnie słabo rozwinięta. Dotyczy to szczególnie Estonii i Łotwy, w mniejszym stopniu Litwy. Głównym argumentem przemawiającym za taką tezę jest niski poziom wskaźnika liczby członków unii kredytowych do liczby mieszkańców.
- Unie kredytowe w państwach bałtyckich nie odgrywają znaczącej roli w alokacji kapitału i pozyskiwaniu lokat. Relacja wartości depozytów i udzielonych przez unie kredytowe pożyczek jest – w porównaniu z sektorami bankowymi badanych krajów – relatywnie niska.
- Poziom rozwoju unii kredytowych w krajach bałtyckich wykazuje zróżnicowanie. Najbardziej zaawansowany pod względem rozwoju i rozwiązań instytucjonalnych jest system unii kredytowych na Litwie. Niskim poziomem rozwoju charakteryzuje się przede wszystkim sektor łotewski.
- Poziom adekwatności kapitałowej unii kredytowych na Litwie i Łotwie był na poziomie niezagrażającym ich bezpieczeństwu (nie dysponowaliśmy danymi dla sektora estońskiego). Jednak problemem unii kredytowych w krajach bałtyckich jest często zbyt wysokie ryzyko kredytowe. Doświadczenia litewskich unii kredytowych wskazują, że wysoka dynamika rozwojowa, przy ograniczeniach w dziedzinie zarządzania ryzykiem kredytowym, prowadzi do wzrostu trudnych kredytów i niewypłacalności części podmiotów.

7. W sektorach unii kredytowych zachodzą zmiany instytucjonalne. Jest to szczególnie widoczne na Litwie, gdzie celem przeprowadzonych reform było wzmocnienie odporności sektora unii kredytowych na ewentualne kryzysy.

Poszukując przyczyn niskiego poziomu rozwoju unii kredytowych, należy podkreślić znaczenie wybranej przez państwa bałtyckie ścieżki transformacji systemów bankowych. Podstawową rolę w procesie transformacji odegrał kapitał zagraniczny (głównie skandynawski), co przyczyniło się do rozwoju systemu zorientowanego na duże banki komercyjne. Spółdzielczość i unie kredytowe pozostały poza głównym nurtem przemian. Rozwojowi unii kredytowych nie sprzyjał również globalny kryzys finansowy połączony z osłabieniem gospodarek państw bałtyckich.

Wyjaśnienia niskiej pozycji unii kredytowych na rynkach bankowych krajów bałtyckich należy poszukiwać także w historii tych krajów. Zostały one bowiem przyłączone do Związku Radzieckiego, co oznaczało likwidację dynamicznie rozwijających się przed II wojną światową spółdzielni i unii kredytowych. Unie kredytowe trzeba było zatem tworzyć od nowa. Inna sytuacja była np. w Polsce, gdzie bankowość spółdzielcza w okresie gospodarki socjalistycznej nie została zniesiona, choć unie kredytowe jako równoległy do spółdzielczego system powstały dopiero w latach 90. XX w.

Na koniec warto podkreślić rolę regulacji, które nie zawsze sprzyjają rozwojowi unii kredytowych w badanych krajach. Bariera rozwoju unii w Estonii i na Łotwie może być brak gwarancji dla deponentów. Dynamikę rozwoju we wszystkich badanych państwach mogą ograniczać też skomplikowane procedury tworzenia unii kredytowych.

Podsumowanie

Poziom rozwoju unii kredytowych w państwach bałtyckich jest relatywnie niski na tle innych krajów UE. W żadnym kraju bałtyckim nie funkcjonuje także równoległe system banków spółdzielczych. Oznacza to, że idea spółdzielczości w usługach finansowych jest w krajach bałtyckich bardzo słabo zaznaczona. Nie udało się w tych krajach dokonać dywersyfikacji sektorów bankowych pod względem form działania. Sektory bankowe krajów bałtyckich są zdominowane przez duże banki komercyjne i kapitał zagraniczny. Unie kredytowe działają na niewielką skalę, głównie w regionach słabiej zurbanizowanych.

Z przeprowadzonych badań wynika, że systemy unii kredytowych w krajach bałtyckich różnią się między sobą. Do głównych różnic, zidentyfikowanych w ramach analizy porównawczej, należy zaliczyć: znacznie różniące się zasady funkcjonowania, inny poziom rozwoju, inną dynamikę rozwojową oraz sytuację finansową.

Bibliografia

- Cichy J., *Sektor bankowy Estonii*, [w:] J. Cichy, B. Puszer (red.), *Sektory bankowe w Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Katowice 2016.
- Credit Union Law, Published in Latvijas Vēstnesis No. 60 of 18 April 2001, Text consolidated with the amending law of 20 November 2003, www.fktk.lv/en/law/credit-unions/laws/4226-credit-union-law.html [dostęp: 10.01.2018].
- Credit unions see rise in demand for loans*, 2015, <https://eng.lsm.lv/article/economy/economy/credit-unions-see-rise-in-demand-for-loans.a122860> [dostęp: 10.01.2018].
- Dubauskas G., *Sustainable Growth of the Financial Sector: The Case of Credit Unions*, "Journal of Security and Sustainability Issues" 2012, Vol. 1(3).
- Golawska-Witkowska G., Mazurek-Krasodomska E., Rzczycka A., *Transformacja systemów bankowych w wybranych krajach bałtyckich*, Politechnika Gdańska, Gdańsk 2015.
- Igarytė J., Ramanauskas J., *Lietuvos kredito unijų sistemos vystymosi tendencijų ir perspektyvų vertinimas*, "Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development" 2011, Vol. 4(28).
- Jasevičienė F., Kėdaitis V., Vidzbelytė S., *Credit union's activity and factors determining the choice of them in Lithuania*, "Ekonomika" 2014, Nr. 1.
- Karafolas S. (ed.), *Credit Cooperative Institutions in European Countries*, Springer, 2016.
- Kaupelytė D., McCarthy O., *Risk Management in Lithuanian and Irish Credit Unions: Trends and Impacts on Latvia: Review of the Financial System*, OECD, 2016.
- Latvia: Review of the financial system*, OECD, 2016.
- Levišauskaitė K., Kaupelytė D., *Credit Unions in Lithuania, their Regional Development and Perspectives*, "Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai" 2003, Nr. 26.
- Lithuania: Review of the financial system*, OECD, 2017.
- Liutvinskienė J., *Credit Unions' System in Lithuania*, 2014, www.emnconference.org/archives/lisbon2014/images/lisbon/Workshops_Outputs/Credit_unions_in_Lithuania.pdf [dostęp: 27.08.2018].
- Liutvinskienė J., Meskauskaitė-Cilliers J., *Credit Unions in Lithuania*, [w:] S. Karafolas (ed.), *Credit Cooperative Institutions in European Countries*, Springer, 2016.
- Markiewicz M., *Transformacja sektora bankowego krajów bałtyckich*, „Prace i Materiały Instytutu Handlu Zagranicznego Uniwersytetu Gdańskiego” 2011, nr 30.
- Mavrenko T., *Cooperative Savings and Credit Unions in Latvia*, [w:] S. Karafolas (ed.), *Credit Cooperative Institutions in European Countries*, Springer, 2016.
- Mavrenko T., *Development of Microfinance in Latvia: New Look at Savings and Credit Unions*, "Journal of Business Management" 2011, No. 4.
- Mavrenko T., *Management Principles in Socially Inclusive Microfinance Institutions: Experience of Latvian Cooperative Savings and Credit Unions*, "Social Science" 2013, Vol. 2(80).
- Mazure G., *Performance of International Credit Unions Movement. Proceedings of the 2016 International Conference*, "Economic Science for Rural Development" 2016, No. 43.
- Quarterly result of credit unions in Lithuania – modest profit*, 2017, www.baltic-course.com/eng/finances/?doc=130110 [dostęp: 10.01.2018].
- Račkauskas M., Levišauskaitė K., *Possible changes in the performance of credit unions according to new central bank regulations*, "Taikomoji Ekonomika: Sisteminiai Tyrimai" 2013, Nr. 7/2.
- Review of the Activities of Credit Unions 2017*, Lietuvos Bankas. Eurosisistema, Vilnius 2018.
- Review of the Activities of the Lithuania Central Credit Union 2017*, Lietuvos Bankas. Eurosisistema, Vilnius 2017.
- Roos A., Óun J., *Credit Unions in Estonia*, [w:] S. Karafolas (ed.), *Credit Cooperative Institutions in European Countries*, Springer, 2016.
- Savings and Loan Associations Act*, 1999, www.riigiteataja.ee/en/eli/514112013018/consolide [dostęp: 31.08.2018].

- Tafenau E., *Saving and loan associations vs. commercial banks in Estonia: Responses to the financial crisis*, ERSA conference papers ersa15p1308, European Regional Science Association, 2015.
- World Council of Credit Unions. Statistical Report*, 2010–2015, www.woccu.org [dostęp: 26.04.2018].
- World Council of Credit Unions. Statistical Report*, 2010–2016, www.woccu.org [dostęp: 26.04.2018].
- World Council of Credit Unions. Statistical Reports*, 2010–2016, www.fktk.lv/en/statistics/credit-unions/quarterly-reports.html [dostęp: 26.04.2018].

Comparative Analysis of Credit Unions in the Baltic States

The aim of this article is to identify the differences between credit unions in the Baltic states and draw conclusions about their poor development in the countries studied. The analysis shows that in all the Baltic states the role of credit unions in providing access to banking services in the Baltic states is relatively low inadequate to the demographic and economic potential of these countries. Credit unions in the Baltic countries are not a homogeneous group. The differences relate to the principles of functioning, level of development, development dynamics and financial situation. The most advanced in terms of the level of development is Lithuanian credit union system.

Analiza porównawcza unii kredytowych w państwach bałtyckich

Analiza porównawcza miała na celu identyfikację podobieństw i różnic między systemami unii kredytowych krajów bałtyckich oraz wyjaśnienie przyczyn ich niskiego poziomu rozwoju. Z badań wynika, że we wszystkich badanych krajach rola unii kredytowych w zapewnianiu dostępności do usług bankowych jest relatywnie niska oraz nieadekwatna do potencjału demograficznego i gospodarczego badanych krajów. Unie kredytowe w krajach bałtyckich nie stanowią jednorodnej grupy. Sytuacja systemów unii kredytowych jest zróżnicowana pod względem zasad funkcjonowania, poziomu rozwoju, dynamiki rozwojowej i sytuacji finansowej. Najbardziej zaawansowany pod względem poziomu rozwoju i rozwiązań instytucjonalnych jest system unii kredytowych na Litwie.